

Studia przypadków w konfrontacji teorii ekonomicznych z praktyką

Justyna Przychodzeń

Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

W artykule w zwięzły sposób zilustrowano współczesne oczekiwania wobec ekonomistów, których teorie powinny znaleźć zastosowanie w praktyce gospodarczej. Przedstawiono rolę metody studiów przypadku w konfrontacji teorii ekonomicznych z praktyką. Wskazano podstawowe zasady jej prawidłowego stosowania, konstruowania i generalizowania wniosków na jej podstawie. W artykule przedstawiono także główne wady i zalety „tradycyjnych” metod badawczych sprawdzających teorię poprzez empiryczne zastosowanie wniosków, jak eksperyment, ankieta, analiza źródłowa i historyczna.

Słowa kluczowe: studia przypadków, teorie ekonomiczne, metody badawcze.

Wstęp

Współczesny ekonomista – badacz zjawisk i stosunków społeczno-gospodarczych oraz praw i prawidłowości rządzących gospodarką narodową lub bogactwem społecznym – nie może być wyłącznie teoretykiem. Dziś oczekuje się, że tworzone przez niego teorie znajdują zastosowanie lub przynajmniej przetrwają w konfrontacji z praktyką gospodarczą. Zadaniem współczesnych ekonomistów jest zatem aktywne oddziaływanie na przebieg procesów gospodarczych oraz doskonalenie mechanizmów funkcjonowania przedsiębiorstw i gospodarki jako całości.

Tak postawione cele wymagają stosowania przez ekonomistów odpowiednich, dostosowanych do współczesnych oczekiwań, metod badawczych, umożliwiających potwierdzenie lub odrzucenie stawianych hipotez. W niniejszym artykule została przedstawiona metoda studiów przypadków, jako technika

umożliwiająca stwierdzenie, w jakiej mierze konsekwencje sprawdzanej teorii mogą sprostać wymaganiom praktyki.

1. Studia przypadków a inne metody weryfikacji hipotez

K. Popper wyróżnił cztery różne drogi, jakimi przebiega sprawdzanie teorii. Pierwszym sposobem jest logiczne porównywanie wniosków w celu sprawdzenia wewnętrznej spójności systemu. Drugą drogą jest zbadanie logicznej formy teorii ze szczególnym uwzględnieniem jej charakteru (empirycznego, naukowego lub tautologicznego). Jeszcze innym sposobem jest porównanie danej teorii z innymi, w celu ustalenia jej istotności w rozwoju określonej dziedziny nauki. Czwartą i ostatnią drogą jest sprawdzenie teorii poprzez empiryczne zastosowanie wniosków, jakie można z niej wyprowadzić. Celem testów ostatniego rodzaju jest stwierdzenie, w jakiej mierze konsekwencje sprawdzanej teorii – bez względu na to, jak nowatorska jest treść twierdzeń – sprostać mogą wymaganiom praktyki¹.

Wśród metod badawczych weryfikujących teorię poprzez empiryczne zastosowanie wniosków znajdują się: eksperyment, ankieta, analiza źródłowa i historyczna oraz metoda studiów przypadków. Eksperyment to metoda, która bada współczesne procesy, charakteryzując się przy tym silnym wpływem badacza na warunki występowania analizowanego zjawiska². Możliwość stworzenia sztucznego środowiska, w którym łatwo wykluczyć lub kontrolować zmienne, badać reakcje „przed” i „po”, stanowi z jednej strony przewagę eksperymentu nad innymi metodami weryfikacji hipotez, a z drugiej strony jego największą słabość, gdy teoria ma odpowiadać zachodzącym złożonym zjawiskom społecznym czy gospodarczym. W przypadku metody ankietowej można łatwo pominąć istotne informacje lub wyciągnąć błędne wnioski, ze względu na ograniczoną liczbę pytań i sztywną strukturę ankiety. Analiza źródłowa i historyczna w ograniczonym stopniu lub w ogóle nie dotyczy badania zjawisk współczesnych. Jeśli celem współczesnego ekonomisty jest konfrontacja nakreślonej teorii z praktyką, to wydaje się, że najlepszą metodą jest właśnie analiza przypadków. K. Eisenhardt zwraca uwagę, że jej wykorzystanie w tworzeniu lub weryfikacji teorii jest najbardziej odpowiednie, gdy mało wiadomo o okre-

¹ K.R. Popper, *Logika odkrycia naukowego*, PWN, Warszawa, 2002, s. 33–34.

² jeśli prowadzący eksperyment nie ma kontroli nad warunkami występowania zjawiska to metodę tę nazywa się quasi – eksperymentem, zob. T.D. Cook, D.T. Campbell, *Quasi – experimentation: Design and analysis issues for fields settings*, Rand McNally, Chicago 1979, s. 7–8.

ślonym zjawisku – nie istnieją silne dowody empiryczne, teoria jest kontrowersyjna (pełna konfliktów) lub sprzeczna z powszechną wiedzą³.

2. Zalety metody studiów przypadków

Jak zauważa K. Eisenhardt, metoda studiów przypadków (ang. *case studies*) jest szczególnie odpowiednia dla nowych obszarów badań. Powstające z jej wykorzystaniem teorie są nowatorskie i łatwo poddają się weryfikacji empirycznej⁴. Podobnego zdania jest R.K Yin, który przyczyn stosowania metody analizy przypadków upatruje w pragnieniu zrozumienia skomplikowanego zjawiska⁵. Owa metoda stanowi swoisty pomost między analizą szczegółowych danych empirycznych a teoretycznymi modelami przedstawionymi w literaturze przedmiotu. Najczęściej łączy kilka metod zbierania danych: analizę dokumentów wewnętrznych i zewnętrznych przedsiębiorstwa, wywiady osobiste, kwestionariusze czy obserwacje. Wielorakość źródeł danych to główna zaleta tej metody. Uzyskane informacje mogą mieć charakter zarówno ilościowy (np. dane finansowe) jak i jakościowy (subiektywne opinie pracowników)⁶. W literaturze można znaleźć szereg prób klasyfikacji studiów przypadków. Dobrym przykładem jest podział zaproponowany przez Lijpharta, który rozróżnia studia przypadków umożliwiające postawienie hipotez, potwierdzenie lub osłabienie teorii oraz zbadanie odchyleń od normy (ang. *deviant cases*)⁷.

3. Studia przypadków jako *quasi* – empiryczna metoda badań

Aby ilość informacji pozyskiwanych w ramach metody studiów przypadków nie przesłaniała istoty analizowanej problematyki, konieczne staje się właściwe zdefiniowanie problemu badawczego. Takie podejście powinno stanowić przekonywujące przygotowanie w zakresie dowodu. Kolejnym istotnym aspektem tej metody jest właściwa selekcja przypadków. Ograniczenie ich zbioru, ze względu na sformułowane wcześniej kryterium analizy, umożliwia bardziej

³ K.M. Eisenhardt, *Building Theories from Cases*, "The Academy of Management Review" 1989, Vol.14, No 4, s. 548.

⁴ Ibidem, s. 532.

⁵ R. Yin, *Case Study Research*, CA: Sage Publications, Beverly Hills, 2003, s. 2.

⁶ Ibidem, s. xiii.

⁷ A. Lijphart, *Comparative politics and the comparative method*, "American Political Science Review" 1971, No 65, s. 682–693.

dogłębne spojrzenie na problem badawczy, wymaga dłuższej refleksji, a tym samym zwiększa prawdopodobieństwo identyfikacji zupełnie nowych zjawisk. Ponadto silny związek procesu kształtowania nowych elementów teoretycznych z praktyką zapewnia ich wysoką wartość empiryczną – teoria staje się swoistym zwierciadłem rzeczywistości. W tej metodzie pojęcie populacji jest kluczowe, ponieważ definiuje ono zbiór jednostek, z których tworzona jest próba badawcza. Prawidłowy wybór populacji eliminuje nieodpowiednie odchylenia oraz pomaga w zdefiniowaniu ograniczeń w generalizacji wniosków. Selekcja nie może być przypadkowa, a jej celem powinna być ilustracja lub rozszerzenie wyłaniającej się teorii⁸. W tym miejscu należy zauważyć, że w „tradycyjnym” podejściu, w przypadku testowania hipotez, raczej stosuje się losowy dobór przypadków tak, aby uzyskać istotny dowód statystyczny (zgodnie z metodami statystyki) na rozkład badanych zmiennych w populacji. Jednak, jak zauważa R.K. Yin, analiza przypadków, podobnie jak eksperyment umożliwia generalizowanie jedynie teoretycznych propozycji a nie cech populacji lub zasad wszechświata. W tym sensie przypadki nie stanowią próby (zgodnie z definicją statystyczną), a celem analizy jest rozszerzenie lub uogólnienie teorii, a nie wyliczenie częstotliwości (czyli generalizacji w sensie statystycznym)⁹.

B. Hillebrandt, R.A. Kok i W.G. Biemans¹⁰ wskazują dwa sposoby na uogólnienie teorii przy użyciu metody studiów przypadków. Pierwszy, „tradycyjny”, polega na przewidywaniu wyników dla określonej grupy przypadków i badaniu czy są one zgodne z budowaną teorią. Ten sposób nawiązuje do idei K. Poppera, postulującego prowadzenie badań poprzez ciągłe testowanie, gdzie kolejne potwierdzenia nadają wyższy stopień prawdopodobieństwa prawdziwości teorii. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na wyrażenie „stopień prawdopodobieństwa” – jak pisze K. Popper znalezienie kilkunastu białych łabędzi nie dowodzi teorii, że wszystkie łabędzie są białe¹¹. Mankamentem tego podejścia jest konieczność wykorzystania dużej liczby przypadków, co w sytuacji ograniczonych zasobów finansowych i czasu prowadzących badania może być poważną przeszkodą.

Drugim sposobem na generalizowanie teorii przy użyciu metody studiów przypadków jest teoretyczne, a nie statystyczne, uogólnienie. Jak wskazuje B. Hillebrandt i inni, skorzystanie z podejścia teoretycznej generalizacji wymaga od badacza umiejętności logicznego myślenia. Logiczna argumenta-

⁸ K.M. Eisenhardt, *Building Theories...*, op. cit. s. 536–537.

⁹ R. Yin, *Case Study...*, op. cit. s.10.

¹⁰ B. Hillebrandt, R.A. Kok, W.G. Biemans, *Theory – Testing Using Case Studies*, „Industrial Marketing Management” 2001, Vol. 30, s. 652.

¹¹ K.R. Popper, *Logika odkrycia...*, op. cit., s. 42.

cja przyczyny wystąpienia zjawiska A, w przypadku zajścia zdarzenia B, ma nadrzędną wartość nad stwierdzeniem istnienia statystycznej korelacji między A i B o wartości 1. Analiza statystyczna umożliwia zarówno znalezienia zależności między dwoma zdarzeniami, jak i zbadanie jej siły, jednakże nie umożliwia stwierdzenia czy owa relacja ma charakter przypadkowy. Każdy dobry badacz korzystający z narzędzi statystycznych stara się znaleźć logiczne przyczyny występowania owej zależności. Innymi słowy szuka logicznego dowodu na poparcie wyników badań statystycznych¹².

W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę na stopień generalizacji wniosków ze studiów przypadku. Teoretyczne uogólnienie wymaga zidentyfikowania kluczowego kryterium umożliwiającego generalizację. Na przykład, jeżeli według badacza takim istotnym elementem jest rozmiar przedsiębiorstwa, to uogólnienie teorii jest możliwe tylko dla takiej grupy firm. W tym miejscu należy zauważyć, że zidentyfikowanie prawidłowego kryterium lub grupy kryteriów wymaga od badacza dużej wiedzy i odpowiedniej dozy doświadczenia.

Zakończenie

Pomimo szeregu zalet należy pamiętać, że formułowanie, weryfikacja czy odrzucanie hipotez za pomocą analizy przypadków nie stanowi działania zadowalającego z punktu widzenia metodologii nauk¹³. Sama metoda postrzegana jest stereotypowo jako słaba, o niewystarczającej precyzji (np. słabej kwantyfikacji), nieobiektywności, braku surowości, uniemożliwiająca generalizację wyników¹⁴. Jednakże czy teorie naukowe dają się uzasadnić lub zweryfikować w pełni? W myśl teorii K. Poppera nie, gdyż istnieje nieskończenie wiele konsekwencji niezwerifikowalnych¹⁵, a zadaniem naukowców jest poddawanie ich ciągłym testom, a nie poszukiwanie dla nich ostatecznych uzasadnień. Metoda studiów przypadków wydaje się zgodna z quasi-empirycznym podejściem prowadzenia badań zaproponowanym przez I. Lakatosa, który postulował „szukanie śmiałych, pełnych fantazji hipotez o dużej sile wyjaśniającej i heurystycz-

¹² B. Hillebrandt, R.A. Kok, W.G. Biemans, *Theory...*, op. cit., s. 653 oraz S. Nissen, *The Case of Case Studies: On the Methodological Discussion in Comparative Political Science*, „Quality & Quantity” 1998, Vol. 32, s. 403.

¹³ O słabościach metody analizy przypadków pisze także L. Jabłonowska w swoim artykule: *Metoda przypadku w zapewnieniu jakości kształcenia menedżerów*, „Edukacja ekonomistów i menedżerów. Problemy. Innowacje. Projekty” 2011, nr 1(19) styczeń-marzec.

¹⁴ R. Yin, *Case Study...*, op. cit., s. xiii

¹⁵ K.R. Popper, *Logika odkrycia...*, op. cit., s. 42.

nej”¹⁶, gdzie głównym wzorcem krytycznej oceny jest proliferacja i falsyfikacja. Falsyfikatory mają mieć charakter heurystyczny w tym sensie, że mogą jedynie sugerować falsyfikację danej hipotezy, a zasadniczą rolą heurystycznego obalania teorii jest „przekształcenie problemów na bardziej istotne, stymulowanie procesu budowania teorii obejmujących większy krąg zagadnień”¹⁷.

Pomimo swoich wad metoda analizy przypadków często wykorzystywana jest w takich dziedzinach naukowych jak: medycyna, psychologia, socjologia, nauki polityczne, antropologia, historia oraz badania praktyczne (planowanie urbanistyczne, polityka, nauki zarządzania, praca społeczna i edukacja). Szersze wykorzystanie metody studiów przypadku przez współczesnych ekonomistów wydaje się tylko kwestią czasu. Niniejszy artykuł stanowi zaledwie przyczynek do dalszych dociekań na temat roli metody studiów przypadku w badaniu praktycznych zastosowań formułowanych teorii ekonomicznych.

Bibliografia

- Cook, T.D., Campbell, D.T., *Quasi – experimentation: Design and analysis issues for fields settings*, Rand McNally, Chicago 1979.
- Eisenhardt, K.M., *Building Theories from Cases*, “The Academy of Management Review” 1989, Vol.14, No 4.
- Hillebrandt B., Kok R.A., Biemans, W.G., *Theory – Testing Using Case Studies*, “Industrial Marketing Management” 2001, Vol 30.
- Jabłonowska L., *Metoda przypadku w zapewnieniu jakości kształcenia menedżerów*, „Edukacja ekonomistów i menedżerów. Problemy. Innowacje. Projekty” 2011, nr 1(19) styczeń-marzec.
- Lakatos I., *Renesans empiryzmu we współczesnej filozofii matematyki?*, w: *Współczesna filozofia matematyki*, red. R. Murawski, PWN, Warszawa 2002.
- Lijphart A., *Comparative politics and the comparative method*, “American Political Science Review” 1971, 65.
- Nissen S., *The Case of Case Studies: On the Methodological Discussion in Comparative Political Science*, “Quality & Quantity” 1998, Vol. 32.
- Popper, K.R., *Logika odkrycia naukowego*, PWN, Warszawa 2002.
- Yin, R., *Case Study Research*, CA: Sage Publications, Beverly Hills 2003.

¹⁶ I. Lakatos, *Renesans empiryzmu we współczesnej filozofii matematyki?*, w: *Współczesna filozofia matematyki*, red. R. Murawski, PWN, Warszawa 2002, s. 225.

¹⁷ Ibidem, s. 238.

Summary

Case Studies in Confrontation of Economic Theories with Practice

This article presents, in a very brief way, contemporary expectations towards economists, whose theories should find practical implementation in a business world. It treats about the role of case studies in confrontation of economic theories with practice. The study describes main principles of case studies implementation, construction and generalization of conclusions based on them. The article also shows main advantages and disadvantages of “traditional” research methods confronting theories with practice through empirical implementation of results, like experiment, survey, source and historical analysis.

Key words: case studies, economic theories, research methods.

Резюме

Кейс стади в сопоставлении экономических теорий с практикой

В статье сжато представлены современные ожидания по отношению к экономистам, теории которых должны найти применение в экономической практике. Показана здесь роль метода кейс стади в сопоставлении экономических теорий с практикой, а также основные принципы правильного его применения, конструирования и обобщения выводов, сделанных на его основании. В статье представлены тоже основные преимущества и недостатки „традиционных” исследовательских методов, проверяющих теорию путем эмпирического применения выводов, как эксперимент, анкета, анализ, основанный на источниках.

Ключевые слова: кейс стади, экономические теории, исследовательские методы.

Dr Justyna Przychodzeń

Absolwentka Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Obecnie pracuje w Akademii Leona Koźminkiego w Warszawie na stanowisku adiunkta. Za wybitne osiągnięcia badawcze została nagrodzona grantem Fundacji Sendzimira na staż podoktorski w Yale School of Management w USA. W swoim projekcie poddała analizie wdrażanie przez spółki amerykańskie koncepcji

trwałego rozwoju. Wyniki badań zostały przedstawione na konferencji zorganizowanej przez Columbia University w Nowym Jorku. Doktor Przychodzeń odwiedziła szereg zagranicznych uczelni jako visiting professor, w tym m.in. IAE Aix-en-Provence (Francja), Debrecen University (Węgry), School of Business Administration in Riga (Łotwa) i Viterbo University (Włochy). W swoich publikacjach koncentruje się na zrównoważonym rozwoju przedsiębiorstw, polityce ekologicznej, metodach pomiaru ekologicznych aspektów rozwoju.